

Yaratıcı Dramanın İşitme Engellilerin Sosyal Becerilerinin Gelişimine Etkisi

Fatma Önalın Akfırat*
Milli Eğitim Bakanlığı

Özet

Bu çalışmanın amacı, yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisini araştırmaktır. Araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu deneysel desen kullanılmıştır. Deneysel çalışmalarda önemli bir karıştırıcı değişken olan "Hawthorne etkisi"nin kontrol edilmesi önemlidir ve bu etkiyi kontrol etmek için plasebo kontrol grubu kullanılmıştır. Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler Okulu'ndan seçilen araştırma grubu, 10-12 yaşlarındaki (10 kız, 10 erkek) 4., 5. ve 6. sınıfa devam eden işitme engellilerden oluşmuştur. Deney ve kontrol grupları oluşturulurken cinsiyete göre yansız atama yolu seçilmiş, 10 öğrenci deney, 10 öğrenci kontrol grubuna atanmıştır. Araştırmacı tarafından, 4., 5. ve 6. sınıf, sınıf öğretmenlerine araştırma konusunda bilgi verilmiştir. Uygulamadan önce öğretmenler öğrencileri için Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği'ni cevaplamışlardır. Daha sonra deney grubuna sosyal beceri eğitimi programı uygulanmıştır. Kontrol grubundaki deneklerle, deney grubuyla çalışma süresine eş değerde drama dışında etkinlikler yapılmıştır. Ölçek öğretmenler tarafından, uygulamanın bitiminden bir hafta ve 3,5 ay sonra verilerin analizi için tekrar cevaplandırılmıştır. Verilerin analizinde, tek yönlü kovaryans analizi, ilişkili örneklem için t testi kullanılmış, anlamlılık düzeyi olarak .05 alınmıştır. Veri analizleri sonucunda yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının 10-12 yaş işitme engellilerin, "İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır" ve "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder" becerilerini öğrenmelerinde etkili olduğu, izleme çalışmasında da bu etkinin sürdüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: İşitme engelliler, sosyal beceri, yaratıcı drama

Abstract

The purpose of this study is to investigate the effect of the Social Skills Education Program that is prepared using the Method of Creative Drama on hearing impaired students' social skills. In this research the pretest-posttest control group experimental design was used. In

* Dr., MEB, Psikolojik Danışman. E-posta: fatmaonalan@yahoo.com

experimental studies, it is important to control "Hawtorne effect" that is a considerable confounding variable. In order to control this effect, a placebo control group was used in the study. The study was carried out on 20 hearing impaired students (10 females and 10 males) attending 4th, 5th, and 6th grades from Kemal Yurtbilir Hearing Impaired School in Ankara. Before the application, the teachers of the participants were informed about the aim of the study by the researcher and they were asked to answer the Social Skills Evaluation Scale (SSES) for their students. After the intervention, SSES was applied two times a way of analyzing data. First application was a week later from the intervention, and the second application was three and a half months later from the intervention. In data analysis, one-way covariance analysis and t-test were used. The results indicated that Social Skills Education Program that is prepared using the Method of Creative Drama was effective on 10-12 years old hearing impaired students' acquiring the skills of "introducing themselves to other people they have met for the first time" and "expressing thanks to people for their help" of. The results of the posttests revealed that this effect maintains.

Key Words: Hearing impaired, social skill, creative drama

Çocuklar sosyalleşme süreci içerisinde kültürü öğrenir ve toplumun bir üyesi haline gelirler. Bu süreç doğumla başlar, ailenin çevre ve toplum konusunda verdiği bilgilerle sürer. Birey kendini ve başkalarını gözleyerek, değişik yer, zaman ve durumlarda nasıl davranması gerektiğini ve günümüzde yaşam becerileri dediğimiz becerileri sosyalleşme süreci içerisinde öğrenir. Bir diğer deyişle toplum içerisinde yaşamını sürdürebilmesi için bazı becerileri gösterebilmesi yani sosyal yeterliliğinin olması gerekir (Hops, 1983; Sukerman, 2000). Sosyal yeterlilik kavramı genellikle sosyal beceri kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılsa da sosyal beceriyi de kapsayan çok daha geniş bir kavramdır. Sosyal yeterlilik, bireyin belli bir durumdaki performansının genel niteliği konusunda sosyal yargıyı belirtirken, sosyal beceri belirli bir sosyal durumda yapılan davranıştır. Sosyal yeterliliği olan bireyin sosyal becerilere de

sahip olduğu kabul edilir, fakat bazen bireylerin sahip oldukları bu becerileri nerede ve nasıl kullanacaklarını yeterince öğrenememiş olmaları sosyal beceri yetersizliklerini doğurmaktadır (Hops, 1983).

Çocukların ve ergenlerin sosyal yeterliliklerini belirlemeye ve sosyal beceri eksikliklerini gidermeye yönelik yapılan araştırmalar son yıllarda hız kazanmıştır. Sosyal beceri eğitimi, kökenleri sosyal öğrenme teorisine dayanan bir yaklaşımdır. Sosyal beceri eğitimi, sosyal becerileri veya sosyal yeterliliği yapılandırılmış ve sistematik bir tarz içerisinde öğretmeyi temel alır. Farklı sosyal durumlarda insanların uygun davranım yollarını kullanmasını ve geçerli alternatif tepkiler göstermesini amaçlar (Clark ve Fullwood, 1994).

Sosyal beceri gelişimini etkileyen en önemli etkenlerden biri de engelli olup olmamadır. İşitme engelli çocukların, işitme kayıpları ve sözel iletişim

becerilerindeki yetersizlikleri nedeniyle, sosyal becerilerin gelişmesi açısından dezavantajlı grubu oluşturdukları kabul edilmektedir (Antia, Kreimeyer ve Eldredge, 1993; Brackett ve Henniges, 1976). İşitme engelliler işiten arkadaşlarına göre çok daha fazla akademik, davranışsal ve duygusal problemlere sahiptir. İşitme engellilerin davranışsal problemlerinin temelinde sosyal gelişimlerini etkileyen becerilere sahip olmamaları veya bu becerilerin az gelişmesi yer alabilir. Çeşitli derecelerde işitme kayıpları olan çocuklar ve ergenler, farklı çevresel durumlara özgü uygun sosyal davranışların öğrenilmesi ve ifade edilmesinde güçlükler yaşamaktadır. Sözel iletişim sosyal ilişkinin gelişmesinde ve bilgi aktarımında önemli bir rol oynar. İşitsel ipuçları bilginin alınmasında önemli bir kaynak oluştururken, işitme engelliler bu tarz bilgi alımından yoksun kalmakta dolayısıyla sosyal etkileşimde de azalma meydana gelmektedir. Bilgiyi doğru olarak algılayamayan işitme engellilerde iletişim güçlükleri yaşanmakta, sosyal olarak kabul edilebilir davranışlar için gerekli olan kuralları doğru yorumlayamamaları kaçınılmaz olmaktadır (Raymond ve Matson, 1989).

Sosyal beceri gelişimi normal gelişim gösteren veya gelişim yetersizliği olan her çocuk için aynı derecede önemlidir. Yapılan araştırmalar işitme engelli çocukların sosyal becerilerinde yetersizlikler olduğunu göstermektedir (Antia ve diğ., 1993; Avcıoğlu; 2001; Cartledge ve Cochran, 1996; Hummel ve Schirmer, 1984; Sukerman, 2000; Tüy, 1999).

Oysa bu çocuklar öğrenim yaşantıları boyunca ve öğrenimleri bittikten sonra da giderek artan şekilde sosyal becerilerin kullanılmasını gerektiren bir yaşamla yüzyüze kalmaktadırlar. Yurtdışında yapılan çalışmalarda işitme engellilerin sosyal becerilerinin değişik boyutlarının ele alındığı görülmektedir. Yapılan bazı çalışmalarda, işitme engellilerin sosyal tutumları (Moses, 1972), sosyal gelişimleri (Marshall ve Weddell, 1963), işitme engellilerde psikotik tepkiler (Myklebust, 1960), nörotik eğilimler (Springer ve Roslow, 1938) ve içe kapanıklık (Schlesinger ve Meadow, 1972) araştırılmıştır (Akt., Hummel ve Schirmer, 1984). İşitme engelli ve normal işitenlerin karşılaştırıldığı çalışmalarda, işitme engellilerin işitenlere göre daha zayıf sosyal uyuma, daha zayıf empati gelişimine, yetersiz kendilik anlayışına sahip oldukları bulunmuştur (Akt., Hummel ve Schirmer, 1984).

İşitme engellilerin sosyal etkileşimleri incelendiğinde, işiten akranlarına göre, sosyal beceri düzeylerinin düşük olduğu ve çevreleriyle yeterince iletişim kuramadıkları ve bu nedenle uyum ve davranış sorunları gösterdikleri belirtilmektedir. Genel olarak işitme engelliler, iletişim becerileri yetersiz olduğundan, sosyal olarak gelişmemiş ya da sosyal olarak geri olarak tanımlanmaktadırlar. İşitme engellilerin sosyal becerilerindeki yetersizlikler nedeniyle aileleri ile etkileşimleri de sınırlı kalmaktadır (Antia, 1985; Antia ve diğ., 1993).

Sosyal becerilerin yetersiz olması nedeniyle, işitme engelli çocuklar ile işiten akranları arasında, etkileşim için yeterli fırsatlar oluşmamakta ve hem işitme engelli çocuklar arasında hem de işitme engeli olmayan çocuklar arasında iletişim yetersizliği ortaya çıkmaktadır (Antia ve diğ., 1993). İşitme engellilerin işiten ve işitmeyen arkadaşlarıyla sosyal etkileşimlerini artırmak için sosyal becerilerinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekmektedir.

Özellikle, ayrı okullarda ve kaynaştırma programlarında okuyan işitme engelli öğrenciler toplum içerisinde sosyal beceri eksikliğinden kaynaklanan olumsuzluklar yaşamaktadırlar (Anderson, Olsson, Rydell ve Larsen 2000; Antia ve diğ., 1993; Cartledge ve Cochran, 1996; Hummel ve Schirmer, 1984; Sukerman, 2000). Sosyal beceri yetersizliği işitme engelli bireylerde akranları tarafından reddedilme (Farmer, Pearl ve Acker, 1996), akran etkileşiminde iletişim yetersizliği (Thorkildsen, 1985), ilişkiyi başlatmada güçlükler (Anderson ve diğ., 2000) ve yalnız kalma riski (Hallahan ve Kaufman, 1994) gibi olumsuz sonuçlara yol açmaktadır.

İşitme engellilerin kişisel davranışlar için sorumluluk kabul etme, kendini farketme, özgüven, uygun davranış, girişkenlik, güven duyma, kişilerarası iletişim, özkontrol, diğerlerini düşünme, özsaygı, akran ilişkilerine yönelik beceriler gibi alanlarda sosyal yeterliliklerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılması gerektiği vurgulanmakta ve sosyal yeterlilik ihtiyacının

ileriki yıllarda bile kaybolmadığı belirtilmektedir (Raymond ve Matson, 1989; Schloss, Smith ve Schloss, 1984; Suarez, 2000). İşitme engelli çocuklarla yapılan sosyal beceri eğitimi programlarının, işitme engellilerde sosyal olarak kabul edilebilir davranışları artırdığı, özsaygının gelişmesine, içsel kontrolün artmasına, saldırganlık düzeyinin azalmasına, yaşa uygun rol alma becerilerinin gelişmesine ve olumsuz arkadaş etkileşiminin azalmasına yol açtığı ifade edilmektedir (Clark ve Fullwood, 1994).

İşitme engellilerin sosyal becerilerinin değerlendirilerek, bu becerileri geliştirecek eğitim programlarının hazırlanması gerekmektedir. İşitme engellilerin sosyal beceri eğitimlerinde çeşitli programlar ve yaklaşımlar kullanılmaktadır. Bireysel ve grupta danışma, grupta problem çözme, grup rol oyunları gibi teknikler uygulanmıştır. Behre (1971). İşitme engelli ergenlerde kendilik kavramını geliştirmek için rol oyunları kullanmıştır. Becker (1978), sosyal farkındalık, duyarlılık, sosyal sırdaşlık ve sosyal etkileşimi geliştirmek için bir program hazırlamış ve olumlu sonuçlar elde etmiştir. Bu programda kullanılan teknikler model olma, rol oyunları, oyun ve şarkılar, tartışma ve açıklamadır (Akt., Hummel ve Schirmer, 1984). Lemanak, Williamson, Gresham ve Jensen "rol oynama" tekniğini kullanarak ve yardım, model alma, geribildirim, sosyal pekiştirme kullanmayı içeren öğretimsel yöntemleri uygulayarak işitme engelli çocukların ve ergenlerin sosyal davranışlarının geliştirildiğini ortaya

koymuşlardır (Akt., Antia ve Kreimeyer, 1988).

Sosyal beceri eğitiminde kullanılan teknikler, model alma, liderlik, davranışsal prova-rol oynama, geribildirim verme, uygulama-genelleme ve ev ödevidir (Cartledge ve Milburn, 1983; 1986; Gresham, 1988; Herbert, 1996; Kerr ve Nelson, 1989). Yaratıcı drama, genel olarak bu teknikleri kapsamakta, eğitimin bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarını içermekte ve bir yöntem olarak sosyal beceri eğitiminde kullanılabilceği vurgulanmaktadır (Barnes, 1998; De La Cruz, Rey, Lian ve Morreau, 1998; Freeman, Sullivan, ve Fulton, 2003; Gresham, 1988; İpek, 1998; Klapprott, 2001).

Yaratıcı drama, doğaçlama, rol oynama vb. tiyatro ya da drama tekniklerinden yararlanılarak, bir grup çalışması içinde, bireylerin bir yaşantıyı, bir olayı, bir fikri, bir eğitim ünitesini, kimi zaman da bir soyut kavramı ya da davranışı, eski bilişsel örüntülerin yeniden düzenlenmesi yoluyla gözlem, deneyim, duyu ve yaşantıların gözden geçirildiği "oyunsu" süreçlerde anlamlandırması, canlandırmasıdır (San, 1996). Yaratıcı drama engelli ve engelli olmayan çocukların sosyal beceri eğitiminde bir yöntem olarak kullanılmakta ve önerilmektedir (Akın, 1993; Barnes, 1998; De La Cruz, 1995; Freeman ve diğ., 2003; Gresham ve Elliot, 1990; Hedahl, 1980; İpek, 1998; Kocayörük, 2000; Miller, Rynders ve Scleinen, 1993). Freeman, Sullivan ve Fulton (2003) yaratıcı drama etkinliklerinin, sosyal öğrenme teorisine dayanan sosyal beceri eğitiminin model olma yolu ile

tepkinin öğrenilmesi, davranışsal prova ile tepkinin uygulanması, geribildirim, pekiştirme ve bilişsel yeniden yapılanma süreçlerini kapsadığını ve sosyal beceri eğitiminde bir yöntem olarak kullanıldığını belirtmektedir. Yaratıcı drama etkinlikleri eleştirel düşünme ve sosyal etkileşim becerilerini öğrenme (Furman, 2000), sosyal değişim (Kent, 1994) ve sosyal gelişme (McCaslin, 1990) için fırsatlar sağlayarak grup içerisinde becerilerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

İşitme engelliler yaşamları boyunca diğer insanlarla etkileşimlerinde, akademik çalışmalarda, duygusal ve davranışsal alanlarda ve mesleki yaşamlarında çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunların çözülmesi için işitme engelli çocukların sosyal beceri düzeylerinin artırılarak toplumla bütünleştirilmesi gerekmektedir (Anderson ve diğ., 2000; Antia ve Kreimeyer, 1988).

Ülkemizde, yetersizliği olan çocukların sosyal becerilerini geliştirmek amacıyla bazı çalışmaların yapıldığı gözlenmekle birlikte (Avcıoğlu, 2001; Çifci, 2001), yaratıcı drama yöntemi kullanılarak sosyal beceri eğitimi yapan yalnızca bir çalışma (İpek, 1998) bulunmaktadır. Ayrıca işitme engelliler okullarında sosyal becerilerin geliştirilmesi öğrencilerin kendi gözlemlerine veya öğretmenin birikimine bırakılmaktadır. Oysa bu çocukların akademik becerileri kadar sosyal becerilerinin de geliştirilmesi gerekmektedir.

Araştırma, uygulama açısından önemli görülmektedir. Bu araştırma için, Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği'nde (Avcıoğlu, 2001) bulunan 69 beceriyi kapsayan *Yaratıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi Programı* hazırlanmıştır. Böylece işitme engelli öğrencilerin bulunduğu okullarda yaratıcı dramayı bilen öğretmenlerin derslerinde kullanabilecekleri bir program geliştirilmiştir. Bu programın yeni araştırmalara ışık tutabileceği ve okullarda sosyal becerileri geliştirmek amacıyla kullanılabilirliği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisini araştırmaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada aşağıda yer alan sorulara yanıt aranmıştır:

I. Yaratıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi Programına katılan öğrencilerin; "İlk tanıştığı kişilere kendini tanıtır", "Tanıdığı kişileri başkalarına tanıtır", "Bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanır", "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder", "Birisine zarar verince özür diler", "Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyar", "Kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelir", "Başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözer" becerileri bu tür eğitime katılmayan öğrencilere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

II. Yaratıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi Programının uygulandığı deney grubunun Sosyal

Becerileri Değerlendirme Ölçeği'nden aldıkları sınıfta test puanlarıyla 3.5 ay sonraki izleme testi puanları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

Yöntem

Bu çalışma, yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisini belirlemeye yönelik deneysel bir araştırmadır. Bu araştırmada öntest-sontest kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Deneysel çalışmalarda önemli bir karıştırıcı değişken olan "Hawthorne etkisi" nin kontrol edilmesi önemlidir. Elmes, Kanrowits ve Roediger (1999) Hawthorne etkisini, araştırmaya katılan deneklerin, bir deneyde olduklarını bilmeleri, araştırmacıların kendilerinden olumlu yönde davranış değişikliği umduklarını varsaymaları ve bu beklentiyi boşa çıkarmamak için özel bir dikkat ve işbirliği içine girmeleri olarak tanımlamıştır (Akt., Gümüş, 2002). Bu araştırmada Hawthorne etkisini kontrol etmek için plasebo kontrol grubu kullanılmış ve bu gruba yaratıcı drama dışında etkinlikler yapılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklem grubu, okul öncesinden başlayarak eğitim veren ve gündüzlü eğitim yapan Ankara İli Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler Okulu'na devam eden öğrencilerden (bilateral ileri derecede sensori nöral işitme engelli, işitme kaybı 90 desibel üzeri) oluşturulmuştur. Araştırma grubu, 10-12 yaşları arasında bulunan 10 kız 10 erkek, toplam 20

öğrenciden oluşmakta, öğrenciler 4., 5. ve 6. sınıflara devam etmektedirler. 10-12 yaş grubunda toplam 20 öğrenci bulunduğu için, öğrencilerin tümü araştırmaya alınmıştır.

Deney ve kontrol grupları oluşturulurken cinsiyete göre yansız atama yolu seçilmiş, 10 öğrenci (5 kız, 5 erkek) deney, 10 öğrenci (5 kız, 5 erkek) kontrol grubuna atanmıştır. Deney grubunun yaş ortalaması 11.1, standart sapması 0.79, kontrol grubunun yaş ortalaması 11.4, standart sapması 0.84' dür.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırma için gerekli olan verilerin toplanmasında Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği (SBDÖ) kullanılmıştır. Akçamete ve Avcıoğlu (1999) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılmış olan SBDÖ, sosyal etkileşimi artırmak için iletişim yetersizliklerine yardım etmede önemli olan becerileri ölçmeyi amaçlayan beşli dereceleme şeklinde oluşturulmuş likert tipi bir ölçektir. SBDÖ, 7 ile 12 yaşlarındaki çocukların sahip olması gereken sosyal becerileri içermekte ve yedi alt ölçekten ve toplam 69 maddeden oluşmaktadır. Alt ölçekler, temel sosyal beceriler, ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri, duygusal beceriler, grupla bir işi yürütme becerileri, etkileşim becerileri, konuşma becerileri ve bilişsel beceriler (Akt., Avcıoğlu, 2001) olarak adlandırılmaktadır.

Ölçeği cevaplayacak olanlar, ölçekte yer alan her ifadeyi okuduktan sonra değerlendirmesi yapılan çocuğun sahip olduğu sosyal becerilerin derecesine

uygun yanıt seçeneğini işaretlerler. Gözleme olanağı bulamadıkları beceri için yanıt seçeneklerini boş bırakırlar. SBDÖ'ndeki maddelerin tamamı olumlu yönde düzenlenmiştir. Maddelere verilen tepkiler "her zaman yapar", "çok sık yapar", genellikle yapar", "çok az yapar" ve "hiçbir zaman yapmaz" şeklinde derecelendirilmiştir. "Her zaman yapar" cevabı 5, "hiç bir zaman yapmaz" cevabı 1 puan almaktadır. Düşük puan, sosyal becerilere yeterince sahip olunmadığını, yüksek puan ise sosyal becerilere sahip olduğunu göstermektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan, madde sayısı olan 69 iken, en yüksek puan ise 345'tir (Avcıoğlu, 2001).

Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenirliği

Ölçeğin geçerliliği, kapsam ve yapı geçerliliği olmak üzere iki ayrı yolla test edilmiştir (Avcıoğlu, 2001).

Kapsam geçerliliği ile ilgili çalışmada uzman görüşüne başvurulmuştur. Alanda uzman olarak çalışan kişiler SBDÖ'nin bütünü ile ilgili incelemeleri sonucu ölçeğin sosyal becerileri ölçebilecek nitelikte olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.

Yapı geçerliliği ile ilgili çalışmada, kapsamla ve ölçeğin genel özellikleriyle ilgili olarak testin faktör yapısını belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde varimax dik döndürme tekniği ile temel bileşenler analizi kullanılmıştır. Analiz sonucuna göre faktör yük değeri .40'ın üzerinde olan ve yalnızca tek bir faktörde yüksek yük değeri olan maddeler ölçekte bırakılmış ve

sonuçta 7 faktör elde edilmiştir. 1. Faktör; temel sosyal beceriler 17 madde, 2. Faktör; ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri 7 madde, 3. Faktör; duygusal beceriler 7 madde, 4. Faktör; grupla bir işi yürütme becerileri 9 madde, 5. Faktör; konuşma becerileri 6 madde, 6. Faktör; etkileşim becerileri 17 madde, 7. Faktör; bilişsel beceriler 6 maddeden oluşmaktadır.

Ölçeğin güvenilirliği ise, Cronbach Alfa katsayısı ve Spearman Brown testi yarılama tekniği olmak üzere iki ayrı yolla test edilmiştir (Avcıoğlu, 2001). SBDÖ'nin bütününe ilişkin hesaplanan Cronbach Alfa katsayısı .98 olarak bulunurken, alt ölçeklere ilişkin Cronbach Alfa katsayıları ise, temel sosyal beceriler (TSB) için .98, ilişkiyi başlatma ve sürdürme becerileri (İBSB) için .98, duygusal beceriler (DB) için .95, grupla bir işi yürütme becerileri (GİYB) için .96, konuşma becerileri (KB) için .97, etkileşim becerileri (EB) için .98 ve bilişsel beceriler (BB) için .97 olarak belirlenmiştir. Hem alt ölçekler hem de testin bütününe ilişkin elde edilen Cronbach Alfa katsayılarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Spearman Brown testi yarılama tekniğine göre ise; SBDÖ'nin bütününe ilişkin değer .89 olarak bulunurken, alt ölçeklere ilişkin değerler, TSB için .96, İBSB için .96, DB için .98, GİYB için .93, KB için .98, EB için .96 ve BB için .94 olarak bulunmuştur. Ölçeğin hem bütününe hem de alt ölçeklere ilişkin elde edilen değerlerin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Hem Cronbach Alfa katsayısı hem de Spearman Brown testi yarılama tekniği sonucunda elde edilen değerler ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Geçerlik ve güvenilirlikle ilgili olarak elde edilen bulgular, Sosyal Becerileri Değerlendirme Ölçeği'nin ilköğretim düzeyindeki 7-12 yaş arasındaki öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini geçerli ve güvenilir olarak ölçmek için kullanılabilceğini göstermektedir.

İşlem

İşitme Engellilerin Yetersiz Oldukları Sosyal Becerilerin Belirlenmesi

Araştırma grubunda yer alan işitme engellilerin sınıf öğretmenlerine SBDÖ verilmiş, onlardan sınıflarında bulunan her öğrenciyi bu ölçekte yer alan sosyal beceriler açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Öğretmenlerin değerlendirmeleri sonucunda örneklem grubunun "Çok az yapar" ve "Hiçbir zaman yapmaz" şeklinde işaretledikleri becerilerin frekansları alınarak en fazla frekansa sahip olan beceriler belirlenmiştir. Deneysel uygulamada öğretimi yapılan bu beceriler; **İlişkiyi Başlatma ve Sürdürme Becerilerinden;** "İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır, Tanıdığı kişileri başkalarına tanıstırır, Bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanır, Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder, Birisine zarar verince özür diler", **Duygusal Becerilerden;** "Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyar", **Etkileşim Becerilerinden;** "Kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelir ve

Başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözer" becerileridir.

Deneyisel uygulamadan önce öğretmenlerle görüşülmüş ve çalışılacak beceriler, sınıf ve sınıf dışında bu becerileri gözlemlemeleri konusunda kendilerine bir mektup verilmiştir. Velilerle işbirliği yapabilmek için bir toplantı düzenlenmiş ve telefonla bilgi verildiği halde sadece bir veli katılmıştır.

Yaratıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi Programının Geliştirilmesi

Sosyal beceri eğitim programının geliştirilmesinde grup çalışmasını gerektiren "yaratıcı drama yöntemi" kullanılmıştır.

Yaratıcı drama yöntemi **ısınma, oynama, rahatlama ve değerlendirme** aşamalarından oluşur. Yaratıcı drama yönteminin özellikleri ve aşamaları göz önüne alınarak SBDÖ'nde yer alan 69 beceri için eğitim programı hazırlanmıştır. Bu program hazırlandıktan sonra özel eğitim ve yaratıcı drama alanından öğretim üyeleri ve öğretmenler tarafından okunmuş ve önerileri doğrultusunda programa daha çok görsel materyal eklenmiştir. Program ön deneme olarak kaynaştırma eğitimine devam eden işitme engelli 8 öğrenciye 2 ay süreyle uygulanmıştır. Uygulamada işitme engellilerin sözel iletişimde güçlük çektikleri ve söylenenleri anlamada zorlandıkları gözlenmiştir. Uzman görüşleri ve ön deneme sonuçlarına dayanarak eğitim programının uygulanmasında durumları ve/veya becerileri ifade eden resimlerin ve video kayıtlarının kullanılmasının, kavramları veya

yönergeleri tahtaya yazmanın uygun olacağına karar verilmiştir.

Oynama (Rol Oynama/Doğaçlama) Aşamasında Kullanılan Video Çekimleri

Araştırmada çalışılan grubun ağır derecede işitme kayıpları olması nedeniyle olayların görsel olarak da anlatılabilmesi için, çalışılacak beceriler işiten çocuklarla doğru ve yanlış davranışlar şeklinde kurgulanarak ön çekimleri yapılmıştır. Çekimler normal gelişim gösteren ilköğretim Okulu 4. sınıf öğrencileriyle gerçekleştirilmiş, daha sonra kurgusu yapılarak son haline getirilmiştir. Bu çekimler çalışılan becerilerin eğitimi sırasında ve oynama aşamasında kullanılmıştır.

Uygulama Ortamı

Deney grubu ile çalışmalar, okulun bir sınıfında, sınıfın uygun olmadığı bir gün Altındağ Rehberlik ve Araştırma Merkezi grup odasında yapılmıştır. Kontrol grubu ile çalışmalar okulun bir sınıfında, bilgisayar odasında ve okul bahçesinde yapılmıştır. Sınıf ortamında ve grup odasında gerektiğinde kullanılacak küçük masalar, tahta, kasetçalar, televizyon ve video yer almıştır.

Deneyisel Uygulama

Bu çalışmada deney grubunda yer alan öğrencilere sekiz becerinin eğitimi verilmiştir. Her bir becerinin eğitimi haftada bir gün, 90 dakika süreyle yapılmıştır. Araştırmacı, araştırma grubu ile iletişim kurmak için, sözel iletişimi ve dudak okumayı kullanmış, ancak grubun ileri derecede işitme kayıpları olması, sözel ifadelerinin olmaması nedeniyle tahtaya yazma, resim

kullanma ve video çekimlerini gösterme gibi çalışmalar yapmıştır. Her bir beceri eğitimine çocukların fiziksel ve psikolojik olarak hazırlanmaları için ısınma çalışmaları ile başlanmıştır. Daha sonra video kayıtlarında gösterilen durumların sonrasında ne olabileceğini çocukların doğaçlamaları-oyunmaları istenmiştir. Doğaçlamalardan sonra üzerinde konuşularak ve yazılarak geribildirim verilmiş ve pekiştirilmiştir. Daha sonra beceriye ilişkin doğru davranışları gösteren video kayıtları izletilerek yeniden oynamaları sağlanmıştır. Rahatlama çalışmaları, çocukların oyun aşamasında hareketli olmaları nedeniyle bilişsel, duyuşsal ve fiziksel olarak rahatlama amacıyla yapılmıştır. Değerlendirme aşamasında beceri eğitimi sürecinde yaşadıkları duygu ve düşünceleri paylaşarak çalışma bitirilmiştir. Deneysel uygulamaların farklı mekanlarda yapılması ve öğrencilerin kameraya aşırı ilgi göstermeleri nedeniyle video kayıtları elde edilememiştir.

Kontrol Grubu ile Gerçekleştirilen Çalışmalar

Kontrol grubunda yer alan denekler ile bağımlı değişken üzerinde etkisi olmadığı uzman görüşüyle kabul edilen uygulamalar sekiz hafta ve haftada 60 dakika süreyle gerçekleştirilmiştir. Örneğin bu kapsamda ilk hafta denekler ile birlikte yemek yenmiş ve bahçeye çıkılarak top oynanmıştır. Daha sonra bilgisayar oyunları, bahçede ip ve top oyunları oynanmış, 23 Nisan

çalışmaları izlenmiş ve resim çalışmaları yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmada, yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisi araştırılmıştır. Öntest sontest kontrol gruplu desenlerde, dış etken olarak tanımlanan değişkenlerin bağımlı değişken üzerinde yol açtığı varyans, ANCOVA ile istatistiksel olarak kontrol edilerek testin gücü arttırılmaktadır (Büyüköztürk, 2001). Verilerin incelenmesi sonucunda ANCOVA'nın varsayımlarını karşıladığı görülerek tek yönlü kovaryans analizi (ANCOVA) kullanılmıştır. Araştırmada öntest sontest puanlarına olan olası etkisi ANCOVA kullanılarak kontrol edilmiştir. Deney ve kontrol gruplarının, öntest puanları ortak değişken olarak analize dahil edilmiş, önteste göre düzeltilmiş sontest ortalama puanları karşılaştırılarak deneysel işlemin etkililiği test edilmiştir.

Araştırmada deney grubunun son test puanlarıyla izleme testi puanları arasındaki fark ilişkili örneklem için kullanılan t testi ile incelenmiştir. Araştırmada anlamlılık düzeyi olarak .05 alınmıştır.

Bulgular

Çalışılan sekiz beceriye ilişkin puanların öntest, sontest ve düzeltilmiş ortalamaları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1

Deneklerin SBDÖ'nden Aldıkları Puanların Öntest, Sontest ve Düzeltilmiş Ortalamaları

($n_{deney}=10$, $n_{kontrol}=10$)

Beceriler	Grup	Öntest		Sontest		Düzeltilmiş Ortalamalar
		x	ss	x	ss	
SBDÖ toplam puanlarına göre	Deney	246.6	22.19	289.4	39.30	285.54
	Kontrol	238.8	42.52	258.5	41.54	262.36
İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır.	Deney	3.40	1.07	4.10	0.99	4.01
	Kontrol	3.20	1.14	3.40	0.97	3.48
Tanıdığı kişileri başkalarına tanıştırır.	Deney	3.60	1.51	3.90	1.20	3.69
	Kontrol	2.80	1.32	3.20	1.03	3.41
Bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanır.	Deney	2.40	1.26	4.00	1.15	4.12
	Kontrol	2.80	1.48	3.30	1.42	3.18
Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder.	Deney	2.80	1.23	4.20	0.79	4.31
	Kontrol	3.20	1.48	3.50	1.51	3.39
Birisine zarar verince özür diler.	Deney	3.70	1.06	4.20	0.92	4.02
	Kontrol	3.20	1.48	3.80	1.48	3.98
Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyar.	Deney	3.20	1.03	3.90	0.74	3.93
	Kontrol	3.30	1.34	3.50	1.27	3.47
Kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelir.	Deney	1.90	0.88	3.40	.84	3.59
	Kontrol	2.70	0.95	3.00	0.94	2.80
Başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözer.	Deney	2.80	1.03	4.20	1.14	4.29
	Kontrol	3.20	1.14	3.60	0.84	3.51

Çalışılan Becerilere İlişkin Bulgular

Tablo 2

Becerilere İlişkin Puanların ANCOVA Sonuçları

Beceriler	F	p	Eta Kare
İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır.	8.418	.010	.331
Tanıdığı kişileri başkalarına tanıştırır.	.483	.496	.028
Bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanır.	4.186	.057	.198

Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder.	4.434	.050	.207
Birisine zarar verince özür diler.	.014	.906	.001
Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyar.	2.146	.161	.112
Kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelir.	4.116	.058	.195
Başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözer.	3.499	.079	.171

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Yarattıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi alan öğrencilerin "İlk tanıştığı kişilere kendini tanıtır" becerisi bu tür eğitime katılmayan öğrencilere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$F(1,17)=8.41$, $p<.01$]. Deney ve kontrol gruplarının düzeltilmiş ortalamalarına göre ($x=4.01$, $x=3.48$) beceri eğitimi alan deneklerin kontrol grubuna göre becerilerinde daha olumlu gelişme olduğu söylenebilir. Eta kare değerleri incelendiğinde ise, farklı işlem gruplarında olmanın, ön test puanlarından bağımsız olarak, son test puanlarındaki değişkenliğin % 33'ünü açıkladığı görülmektedir. Bu bulgular, uygulanan deneysel işlemin ilk tanıştığı kişilere kendini tanıtır becerisinin gelişmesinde farklılığa yol açtığını göstermektedir.

Tablo 2'de görüldüğü gibi, Yarattıcı Drama Yöntemi ile Sosyal Beceri Eğitimi alan öğrencilerin "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder" becerisi bu tür eğitime katılmayan öğrencilere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir [$F(1,17)=4.43$, $p<.05$]. Deney ve kontrol gruplarının düzeltilmiş ortalamalarına göre ($x=4.31$, $x=3.39$) beceri eğitimi alan

deneklerin kontrol grubuna göre becerilerinde daha olumlu gelişme olduğu söylenebilir. Eta kare değerleri incelendiğinde ise, farklı işlem gruplarında olmanın, ön test puanlarından bağımsız olarak, son test puanlarındaki değişkenliğin %20'sini açıkladığı görülmektedir. Bu bulgular, uygulanan deneysel işlemin "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder" becerisinin gelişmesinde farklılığa yol açtığını göstermektedir.

Öte yandan, tanıdığı kişileri başkalarına tanıştırmaya [$F(1,17)=0.48$, $p>.05$], bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanma [$F(1,17)=4.18$, $p>.05$], birisine zarar verince özür dileme [$F(1,17)= 0.01$, $p>.05$], öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyma [$F(1,17)=2.14$, $p>.05$], kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelme [$F(1,17)=4.11$, $p>.05$], başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözme [$F(1,17)=3.49$, $p>.05$] becerilerinin kazandırılmasında uygulanan eğitim programının etkisi olmadığı belirlenmiştir.

II. İzleme Çalışmasına Ait Bulgular

Araştırmada, sosyal beceri eğitiminin uygulandığı deney grubunun son test puanlarıyla 3,5 ay sonraki izleme testi puanları

arasındaki fark test edilmiştir. Veri analizinde ilişkili örneklem için kullanılan t-testinin sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4

Deney Grubunun Sontest ile İzleme Testi Puanları Arasındaki Farkın T-Testi Sonuçları

Deney Grubu	Çalışılan Beceriler	n	x	ss	sd	t	p
Sontest İzleme	İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır.	10 10	4.10 4.20	.99 .92	9 9	- 1.000	.343
Sontest İzleme	Tanıdığı kişileri başkalarına tanıtır.	10 10	3.90 4.30	1.20 .95	9 9	- 1.309	.223
Sontest İzleme	Bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanır.	10 10	4.00 4.30	1.15 .82	9 9	- 1.406	.193
Sontest İzleme	Kendisine yardım edildiğinde teşekkür eder.	10 10	4.20 4.40	.79 .70	9 9	- 1.500	.168
Sontest İzleme	Birisine zarar verince özür diler.	10 10	4.20 4.40	.92 .70	9 9	- 1.500	.168
Sontest İzleme	Öfkesini başkalarına zarar vermeden ortaya koyar.	10 10	3.90 4.10	.74 .57	9 9	- 1.500	.168
Sontest İzleme	Kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelir.	10 10	3.40 4.00	.84 .94	9 9	- 2.250	.51
Sontest İzleme	Başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözer.	10 10	4.20 4.40	1.14 1.07	9 9	- 1.000	.343

Tablo 4'te görüldüğü gibi, deney grubunun çalışılan beceriler açısından, sontest ve deneyin bitiminden 3,5 ay sonrasındaki izleme testi puanları arasında .05

düzeyinde anlamlı bir fark bulunmamaktadır. ANCOVA sonuçlarına göre anlamlı çıkan "İlk tanıştığı kişilere kendisini tanıtır (t=-1.00, p>.05)" ve "Kendisine yardım edildiğinde

teşekkür eder ($t=-1.50$, $p>.05$)" becerilerindeki olumlu gelişmenin 3,5 ay sonra da devam ettiği görülmektedir.

Tartışma

Bu çalışmada yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, işitme engellilerin sosyal becerilerinin gelişimine etkisi araştırılmıştır.

Yaratıcı drama etkinlikleri sırasında öğrencilerin sosyal gelişimlerinin ve becerilerinin gelişebileceği (McCaslin, 1990), hem engelli (Barnes, 1998; Buego, 1993; De La Cruz, 1995; İpek, 1998; Miller ve diğ., 1993; Roach, 1990; Ryoko, 1983; Schut, 1991; Vogel, 1975; Warger, 1983) hem de engelli olmayan (Akin, 1993; Freeman ve diğ., 2003; Hedahl, 1980; Irwin, 1963; Jackson ve Bynum, 1997; Kocayörük, 2000; Murray, 1994; Uysal, 1996) çocuklarla yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur. İşitme engellilerin yaratıcı drama çalışmalarında kendilerini daha iyi ifade edebilecekleri ve grup çalışması içerisinde model alma, rol oynama, doğaçlama, pekiştirme ve bilişsel olarak yeniden yapılanma ile sosyal becerileri öğrenebilecekleri belirtilmektedir (Barnes, 1998; Gönen, 2001; Jahanian, 1997; Ömeroğlu, 1992).

Clark ve Fullwood (1994) yaptıkları çalışmada, işitme engellilerin sosyal beceri eğitiminde yapılandırılmış grup etkinliklerinden, görsel öğelerden, rol oynama ve mimik kullanımından hoşlandıklarını ve sosyal beceri eğitiminde bu etkinliklerin etkili olduğunu saptamışlardır. Bu bulgu işitme

engellilerin sosyal becerilerinin geliştirilmesinde yaratıcı drama yönteminin kullanılabilirliğini desteklemektedir. Yaratıcı drama etkinliklerinde rol oynama, mimikler ve beden kullanımı önemli bir yer tutmaktadır. Bu araştırmada; grup çalışmasına, yaşlılarla etkileşime, yüz yüze iletişime ve bedensel ifadeye olanak vermesi ve sosyal etkileşim için doğal fırsatlar sağlaması nedeniyle yaratıcı drama yöntemi kullanılmıştır. Yaratıcı drama ile sosyal beceri eğitimi programında işitme engellilerin aktif olarak katıldıkları etkinlikler yer almış ve görsel materyallerden yararlanılmış olması "İlk tanıdığı kişilere kendisini tanıtmaya" ve "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür etme" becerilerinin öğrenilmesinde yararlı olmuş, ancak diğer becerilerin öğretilmesinde yeterli olmamıştır.

Yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programında, fiziksel ortam ve etkinlikler işitme engellilerin özellikleri dikkate alınarak ve yüz yüze iletişim kurabilecekleri şekilde düzenlenmiştir. Eğitim sürecinde her öğrencinin, gruba uyumunu sağlayan ısınma oyunlarına katılımı, rol oyunlarını oynaması ve arkadaşları oynarken gözlemesi, pekiştirme, model ve yapılanlara ilişkin geribildirim alması sağlanmıştır. Araştırmacı tarafından uygulama sürecinin ilk etkinliklerinde, aralarında iletişimle ilgili sorunlar yaşayan öğrencilerin süreç içerisinde birbirlerini kabullenerek paylaşma ve işbirliği yaptıkları gözlenmiştir. Etkinlikler sonunda sürece ilişkin bireysel değerlendirmeler yapmaları, duygu ve düşüncelerini, becerileri nasıl

ve nerede kullanılabileceklerini birbirleriyle paylaşımları sağlanmıştır.

Bu çalışmanın sonucunda yaratıcı drama yöntemi ile hazırlanan sosyal beceri eğitimi programının, "İlk tanıdığı kişilere kendisini tanıtmaya" ve "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür etme" becerilerinin kazandırılmasında ve sürdürülmesinde etkili olduğu bulunmuştur. Araştırmancının bu iki bulgusu normal çocuklarla yapılan drama yöntemi ile sosyal beceri geliştirme çalışmalarıyla desteklenmektedir (Akın, 1993; Freeman ve diğ., 2003; Kocayörük, 2000; Murray, 1994). Akın (1993), yaratıcı drama eğitiminin sosyalleşme düzeyinde olumlu yönde anlamlı bir değişiklik yarattığını, Jackson ve Bynum (1997), duygusal davranışsal bozukluk gösteren çocuklarda drama yönteminin akademik başarı ve sosyal becerileri geliştirmede etkili olduğunu, Kocayörük (2000), yaratıcı drama yöntemi ile ilköğretim öğrencilerinin kendini başkalarına tanıtmaya ve teşekkür etme becerilerini kazandıklarını saptamışlardır. Ayrıca sonuçlar, rol oynamayı kullanarak işitme engellilere beceri eğitimi veren Schloss, Smith ve Schloss'un (1984), işitme engellilere yaratıcı drama eğitimi veren Barnes'in (1998) ve Avcıoğlu'nun (2001) çalışmalarıyla tutarlılık göstermektedir. Barnes (1998), drama eğitimi alan işitme engelli çocukların, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerinin daha iyi olduğunu, ortak düşünme ve soyut düşünme becerilerinin geliştiğini belirtmektedir. Avcıoğlu'nun (2001) işitme engellilerle yaptığı araştırmasında, işbirlikçi öğrenme

yöntemi ile sosyal beceri eğitiminin kendini başkalarına tanıtmaya ve yardım edildiğinde teşekkür etme becerilerinin öğrenilmesinde etkili olduğu bulunmuştur.

Yaratıcı drama ile sosyal beceri eğitimi programının, "İlk tanıdığı kişilere kendisini tanıtmaya" ve "Kendisine yardım edildiğinde teşekkür etme" becerilerinin kazanılmasında etkili olmasında, Türk toplumunun sosyal yapısının bu becerilerin öğrenilmesinde ve pekiştirilmesinde destekleyici etkisinin de yararı olduğu söylenebilir. Bu beceriler günlük yaşamda da aileler ve öğretmenler tarafından model olunan becerilerdir.

Öte yandan, tanıdığı kişileri başkalarıyla tanıştırmaya, bir şey istediği zaman lütfen sözcüğünü kullanmaya, birisine zarar verince özür dileme, öfkelerini başkalarına zarar vermeden ortaya koymaya, kendisiyle alay edildiğinde duymazlıktan gelmeye, başkalarıyla arasında olan farklılıkları konuşarak çözüme becerilerinin kazandırılmasında uygulanan eğitim programının etkisi belirlenmiştir. Bu becerilerin toplumumuzda, yetişkinler, aileler ve öğretmenler tarafından doğru kullanılıp pekiştirilmemesi becerilerin öğrenilmesini zorlaştırmış olabilir. Örneğin; arkadaşına öfkelenen bir çocuğa aile veya öğretmen, öfkelenince ne yapması gerektiğini göstermeyebilir. Bu beceriler için uygulanan programın etkili çıkmasına rağmen, uygulamalar sırasında becerilerin öğrenimi ve kullanımı konusunda araştırmacı ve öğretmenler tarafından olumlu gözlemler yapılmıştır.

Öğrencilerin, özellikle lütfen sözcüğünü kullanma, özür dileme ve alayla baş etme becerilerini kullandıkları gözlenmiştir.

Eğitim sürecine aile katılımı sağlanarak becerilerin ev ödevleri yoluyla pekiştirilmesi ve genellenmesi de planlanmıştır. Eğitim programının uygulamalarına başlamadan önce ailelerle görüşülmek istenmiş ancak aile katılımı sağlanamamıştır. Aile katılımının sağlanamamasının becerilerin pekiştirilmesi ve genellenmesinde eksikliklere neden olduğu düşünülmektedir.

Sosyal beceri eğitimlerinde öğretilecek becerilerin oturum sayılarının daha fazla olması ve tekrarlanarak öğretilmesi gerekmektedir. Ancak bu çalışmada okulun koşullarından kaynaklanan süre yetersizliği nedeniyle becerilerin her biri birer oturumda çalışılabilmiştir.

Araştırma sekiz oturumluk bir uygulamayı (beş ay içerisinde) kapsamıştır. Uygulamalar arasında okulun programından kaynaklanan iki ve üç haftalık kesintiler yaşanmış olması grup dinamiklerini etkilemiş, öğrenciler çalışmaya uyum sağlamakta zorluklar yaşamışlardır.

Uygulamaların yapıldığı okulun öğrencileri ilk kez yaratıcı drama ile tanışmışlardır. Beceri eğitimine geçmeden önce grup dinamiğinin oluşması ve korunması için sadece yaratıcı drama etkinlikleri yapılması ve daha sonra beceri eğitimine geçilmesi durumunda uygulanan programın daha etkili olabileceği düşünülmektedir.

İşitme engellilerle çalışılan beceriler öğretmen gözlemlerine

göre belirlenmiş ve sekiz beceri seçilmiştir. Ancak uygulamalar sonucunda daha az sayıda becerinin seçilmesinin zaman açısından daha uygun olacağı ve programın etkililiğini artıracacağı düşünülmektedir. Ölçme aracında yedi alt boyut bulunmakta, çalışılan beceriler ise üç boyuta dağılmaktadır. İşitme engellilerle çalışırken öğretmen ve ailelerin gözlemlerine dayanarak tek bir boyutun alınıp çalışılmasının programın etkililiğini artıracacağı düşünülmektedir.

Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler İlköğretim Okulu 4., 5., ve 6. sınıflarında bulunan öğrenciler gün boyunca birlikte olmaktadır. Deney ve kontrol grupları arasındaki etkileşim sonucu programın etkililiği azalmış olabilir. Kontrol grubunda bulunan öğrenciler zaman zaman araştırmacıya gelerek deney grubuyla yapılan etkinliklerin kendileriyle de yapılmasını istemişlerdir.

Uygulamalar, okulun koşulları nedeniyle üç farklı ortamda; Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'nun bir sınıfı ve bahçesi ile Altındağ RAM'nin uygulama odasında yapılmıştır. Öğrencilerin bu ortamlarda ilk kez bulunmaları uygulanan programın etkililiğini olumsuz etkilemiş olabilir.

Yaratıcı drama çalışmalarının etkisinin uzun sürede ortaya çıkacağı günümüz drama araştırmacıları tarafından tartışılmaktadır. Bu çalışmada 3,5 ay sonra izleme çalışması yapılmıştır. İzleme çalışmalarının daha uzun aralıklarla da yapılması gerekmektedir.

Sosyal beceri eğitim programlarında pekiştirme ve geribildirime yer verilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada pekiştirme; rol oyunlarından sonra alkışlama ve övgü, geribildirim ise değerlendirme aşamasında ve rol oyunlarının oynanmasından sonra verilmiştir. Ancak programda daha fazla pekiştirme ve geribildirime yer verilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Bu çalışmada Kemal Yurtbilir İşitme Engelliler İlköğretim Okulu'na devam eden 10-12 yaşlarındaki işitme engelli öğrencilerin tümü çalışmaya alınmıştır. Öğrencilerin tümü ileri derecede işitme kayıplıdır. Özellikle doğuştan veya doğuştan hemen sonra işitmesini yitiren çocukların başka insanların düşüncelerini ve duygularını anlamada, bilgiyi alma ve yorumlamada zorluk çektikleri belirtilmektedir (Barnes, 1998; Clark ve Fullwood, 1994; Raymond ve Matson, 1989; Sukerman, 2000). Yaratıcı drama etkinliklerinde işitme engellilerin liderin söylediklerini ve yönergelerini anlaması gerekmektedir. Bu çalışmada öğrencilerin etkinliklere katılımlarını sağlayabilmek için görsel algıya hitap edilmiş, resimler ve araç-gereç kullanılmış ve tahtaya yazma gibi çalışmalar da yapılmıştır. Buna rağmen işitme engellilerin bilişsel süreçlere ilişkin güçlükleri nedeniyle kavramları ve tahtaya yazılanları anlamada, soruları anlayıp yanıt vermede güçlük çektikleri gözlenmiştir.

Uygulamaya alınan işitme engelli öğrencilerin hiç konuşamadıkları ve kendilerini ifade etmede güçlükler yaşadıkları gözlenmiştir. Programda görselliğe

yer verilmiş olmasına rağmen yalnızca iki becerinin öğretimi gerçekleştirilebilmiştir. Diğer becerilerin kazandırılmamasında işitme engellilerin konuşma yetersizliklerinin rol oynadığı düşünülmektedir. Programın etkililiği için daha fazla görselliğe (resim, fotoğraf, video kayıtları, bilgisayar vb.) yer verilmesinin, işaret dili kullanılmasının veya iletişim becerileri gelişmiş işitme engellilerle çalışılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca işitme engellilerin bilişsel süreçlerdeki güçlükleri göz önüne alındığında, yaratıcı drama yoluyla sosyal beceri eğitiminden önce iletişim becerilerinin (konuşma, okuma, anlama ve yazma) düzeyinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu becerilerin birbirinden farklı ve yetersiz olması nedeniyle zaman zaman araştırmacı ve öğrenciler birbirlerini anlamakta güçlük çekmişlerdir. Öğrencilerin süreç içerisinde bazı kavramları (reklam, masal gibi) anlamakta ve değerlendirme aşamasında kullanılan, yarım bırakılmış cümlelerden oluşan formları doldurmada zorluk yaşadıkları gözlenmiştir.

Yaratıcı drama ile sosyal beceri eğitim programının uygulanması sırasında, liderin verdiği yönergeleri hemen anlayan çocukların, anlamayan arkadaşlarına işaret diliyle anlatmaya çalıştıkları gözlenmiştir. Bu nedenle uygulanan programda işitme engellilerin kendi aralarında sıklıkla kullandığı işaret dilinin kullanılması durumunda, yönergeleri anlama, uygun tepki verme ve programın etkililiği

açısından daha iyi sonuçlar alınabileceği düşünülmektedir.

Sosyal bir süreç olarak yaratıcı drama, grupla çalışmaya ve sosyal etkileşime olanak sağlayarak sosyal becerilerin gelişmesinde rol oynamaktadır. Yaratıcı dramının sosyal beceri eğitiminde kullanılan teknikleri içermesi, grup içerisinde paylaşma ve işbirliğine ve vücut dilinin kullanımına olanak vermesi ile işitme engellilerin sosyal beceri eğitiminde kullanılabilir bir yöntem olabileceği, ancak bunu destekleyecek yeni araştırmaların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Özel ve genel eğitimin birincil amacı çocuklara, toplumu oluşturan diğer üyelerle etkileşim içerisinde bağımsız olarak yaşama becerilerini öğretmek, onları yaşama hazırlamak olmalıdır. İşitme engelliler sosyalleşme sürecinde ve sosyal uyum sağlamada zorluklar yaşamaktadır. Okulöncesi eğitimden başlayarak işitme engellilerin müfredat programlarında sosyal beceri eğitimine yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Uluslararası alan yazın incelendiğinde, yaratıcı drama yöntemine dayanan sosyal beceri eğitimiyle ilgili çalışmaların daha çok normal gelişim gösteren çocuklara, zihinsel engellilere, otistik ve hiperaktif çocuklara yönelik olduğu görülmektedir. İşitme engelli çocuklarla ilgili olarak uluslararası alan yazında, yaratıcı drama yöntemine dayalı

sosyal beceri eğitimi ile ilgili yalnızca bir çalışmaya ulaşılabilmektedir. Ülkemizdeki alan yazında ilk olma özelliği gösteren bu çalışmanın yeni araştırmalara model olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, M. (1993). *Farklı sosyo-ekonomik düzeylerdeki ilköğretim 3. sınıf öğrencilerinin sosyalleşme düzeylerine yaratıcı drama eğitiminin etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Anderson, G., Olsson, E., Rydell, A.M., & Larsen, H.C. (2000). Social competence and behavioural problems in children with hearing impairment. *Audiology*, 39, 88-92.
- Antia, S. (1985). Social integration of hearing impaired children: Fact or fiction. *The Volta Review*, 18(3), 279-289.
- Antia, S., & Kreimeyer, K. (1988). Maintenance of positive peer interaction in preschool hearing-impaired children. *The Volta Review*, December, 325-337.
- Antia, S., Kreimeyer, & K.H., Eldredge, N. (1993). Promoting social interaction between young children with hearing impairments and their peers. *Exceptional Children*, 60(30), 262-275.
- Avcıoğlu, H. (2001). *İşitme engelli çocuklara sosyal becerilerin öğretilmesinde işbirlikçi öğrenme yaklaşımı ile sunulan öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Barnes, H. (1998). Identifying educational strategies for use with deaf pupils. *The Journal of National Drama*, 5(3), 20-25.
- Brackett, D., & Henniges, M. (1976). Communicative interaction of preschool hearing impaired children in an setting. *The Volta Review*, 78(6), 276-285.
- Buege, C. (1993). The effect of mainstreaming on attitude and self-concept using creative drama and social skills training. *Youth Theatre Journal*, 7(3), 19-22. (Eric Document reproduction Service No. EJ 463 741).
- Büyüköztürk, Ş. (1998). Kovaryans analizi: Varyans analizi ile karşılaştırmalı bir inceleme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(1), 91-105.
- Büyüköztürk, Ş. (2001). *Deneysel desenler*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem yayınları.
- Cartledge, G. & Cochran, L. (1996). Social skill self-assessment by adolescents with hearing impairment in residential and public schools. *Remedial and Special Education*, 17(1), 30-37.
- Cartledge, G., & Milburn, J.F. (1983). Social skills assessment and teaching in the schools. *Advances in School Psychology*, 3, 175-235.
- Cartledge, G., & Milburn, J.F. (1986). *Teaching social skills to children*. New York: Pergaman Press.
- Clark, P., & Fullwood, L. (1994). Social skills activities to use with hearing impaired children. *Journal British Assn. Teachers of The Deaf*, 18(3), 86-94.
- Çifci, İ. (2001). *Zihinsel engelli bireyler için hazırlanan bilişsel süreç yaklaşımına dayalı sosyal beceri programının etkililiğinin incelenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- De La Cruz, R.E. (1995). The effect of creative drama on the social and oral language skills of children with learning disabilities (Doctoral Dissertation, Illinois State University, 1995). *Dissertation Abstracts International*, 56, 3913.
- De La Cruz, R.E., Rey, E., Lian, M.G., & Morreau, L.E. (1998). The effect of creative drama and social and oral language skills of children with learning disabilities. *Youth Theatre Journal*, 12, 89-95. (Eric Document Reproduction Service No. EJ 607 791).
- Farmer, W. T., Pearl, R., & Acker, R.M.V. (1996). Expanding the social skills deficit framework: A developmental synthesis perspective, classroom social networks, and implications for the social growth of students with disabilities. *Journal of Special Education*, 30(3), 232-256.
- Freeman, G. D., Sullivan, K., & Fulton, C. R. (2003). Effects of creative drama on

- self-concept, social skills, and problem behavior. *Journal of Educational Research*, 96(3), 1-7.
- Furman, L. (2000). In support of drama in early childhood education, again. *Early Childhood Education Journal*, 27(3), 173-178. (Eric Document Reproduction Service No. EJ610229).
- Gönen, M. (2001). Özürlü çocukların eğitiminde drama. N. Aslan (Ed). *Dramaya çok yönlü bakış*, (59-64). Ankara: Oluşum Tiyatrosu ve Drama Atölyesi Yayını.
- Gresham, F. M. (1988). Best practices in social skills training. In A. Thomas, & J. Grimes (Eds). *Best practices in school psychology* (31-41). Washington: National Association of School Psychologist.
- Gresham, F.M., & Elliot, S. (1990). Social skills rating scale. *American Guidance Service*.
- Gümüş, A.E. (2002). *Sosyal kaygıyla başa çıkma grup programının üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Hallahan, D.P., & Kauffman, J. M. (1994). *Exceptional children*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hedahl, G. O. (1980). The effect of creative drama and filmmaking on self-concept (Doctoral dissertation, University of Minnesota, 1980). *Dissertation Abstracts International*, 41, 0851.
- Herbert, M. (1996). *Social skills training for children*. Leicester: British Psychological Society Books.
- Hops, H. (1983). Children's social competence and skills: Current research practices and future directions. *Behavior Therapy*, 14, 3-18.
- Hummel, J.W. & Schirmer, B.E. (1984). Review of research and description of programs for the social development of hearing-impaired students. *The Volta Review*, October, 259-267.
- Irwin, E.C. (1963). *The effect of a program of creative dramatics on learning and retention of classroom material*. Final report., DC: National Center for Educational Research and Development. (Eric Document Reproduction Service No. ED 060 000).
- İpek, A. (1998). *Eğitimde dramanın zihinsel engelli çocukların sosyal gelişimleri üzerinde etkisinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Jackson, J.T., & Bynum, N. (1997). Drama: A teaching tool for culturally diverse children. *Journal Of Instructional Psychology*, 24(3), 158-168.
- Jahanian, S. (1997). *Building bridges of understanding with creative drama strategies: An introductory manual for teachers of deaf elementary school students*. (Eric Edrs Price MF01/PC03).
- Kent, A. (1994). I was there: Creative drama for social chance. *Theatre Topics*. 4(1), 65-73. (Eric Document Reproduction Service No. EJ 502 737).
- Kerr, M. M., & Nelson, C. M. (1989). *Strategies for managing behavior problems in the classroom* (2nd. ed.). New Jersey: Prentice Hall.
- Klapprott, J.E. (2001). *Behindertearbeit*. Retrieved December 7, 2001 from www.kunstlerkontakte.de
- Kocayörük, A.Y. (2000). *İlköğretim öğrencilerinin sosyal becerilerini geliştirmede dramanın etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- McCaslin, N. (1990). *Creative drama in the classroom*. (5th ed.). London: Longman.
- Murray, S. (1994). Skills training teaches the basics of social life. *Curriculum Review*. 33(6), 14, 3-8.
- Miller, H., Rynders, J.E., & Schleinen, S.J. (1993). Drama: A medium to enhance social interaction between students with and without mental retardation. *Mental Retardation*, 31(4), 228-233.
- Ömeroğlu, E. (1992). Okul öncesi işitme engelli çocukların kaynaştırılmasında yaratıcı drama eğitiminin kullanılması. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 175, 31-33.
- Raymond, K. L., & Matson, J. L. (1989). Social skills in the hearing impaired. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18(3), 247-258.
- Roach, L.T. (1990). Special education students dramatize lessons of the good food. *Children Today*, 19(1), 16-20.

- Ryoko, I. (1983, November). Condensation of play activity in normal children and mentally retarded child. *RIEEC Bulletin, Working Paper Series.*
- San, İ. (1996). Yaratıcılığı geliştiren bir yöntem ve yaratıcı bireyi yetiştiren bir disiplin:Eğitsel yaratıcı drama. *Yeni Türkiye Dergisi, 2(7), 148-160.*
- Schloss, P.J., Smith, M.A., & Schlos, N.S. (1984). Empirical analysis of a card game designed to promote costumer-related social competence among hearing-impaired youth. *American Annals of The Deaf, November, 417-422.*
- Schut, R. B. (1991). The effect of drama to help visually-impaired adolescents acquire skills. *Journal of Visual Impairment and Blindness, 85(8), 340-341.*
- Suarez, M. (2000). Promoting social competence in deaf students: The effect of an intervention program. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 5(4), 323-336.*
- Sukerman, T. (2000). The problems of the socialization of the upper-grade students of special schools for children with hearing disabilities. *Russian Education and Society, 42 (5), 56-66.*
- Thorkildsen, R. (1985). Using an interactive videodisc program to teach social skills to handicapped children. *American Annals the Deaf, 140(5), 295-303.*
- Tüy, S. P. (1999). *İşitme engelli ve işiten çocukların sosyal beceriler ve problem davranışlar yönünden karşılaştırılması.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Uysal, F. N. (1996). *Anaokuluna giden 5-6 yaş grubu çocuklarda yaratıcı drama çalışmalarının sosyal gelişim alanına olan etkisinin incelenmesi.* Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Vogel, M. R. L. (1975). The effect of a program of creative dramatics on young children with specific learning disabilities (Doctoral Dissertation, Fordham University, 1975). *Dissertation Abstracts International, 36, 1441.*
- Warger, C. L. (1983). *Creative drama for autistic adolescents: Expanding leisure and recreational options.* (Eric Document Reproduction Service No. ED 244 463).